

ENTREVISTA

CONVERSA AMB CHRISTIAN LAVAL

Christian Laval

Christian Laval és professor de Sociologia a la Universitat Paris Oest-Nanterre. Dirigeix un institut de recerca dins de la Federació Sindical Unitària de Mestres. Ha dedicat diversos llibres a l'utilitarisme occidental, els sistemes escolars i les polítiques educatives, al pensament de Marx. Amb Pierre Dardot, va fundar el grup d'estudis i investigacions Question Marx i han escrit conjuntament diverses obres, entre les quals: *La nouvelle raison du monde, essai sur la société néolibérale* (La Découverte, 2009), *Marx, prénom: Karl* (Gallimard, 2012) i *Commun, essai sur la révolution au XXIe siècle* (La Découverte, 2014).

► **NH: En el vostre llibre *Comú: assaig sobre la revolució al segle XXI* definiu el comú com un principi polític. Quina és l'essència d'aquest principi?**

Christian Laval: El comú és un principi polític. Lliga dues nocions presents en els moviments, les lluites i les pràctiques alternatives: d'una banda, el predomini de l'ús col·lectiu dels recursos posats en comú sobre el dret de propietat; d'altra banda, engegar pràctiques democràtiques en l'organització d'aquesta posada en comú. La paraula "comú", presa en aquest sentit, no remet a una naturalitat del que seria comú en les coses o fins i tot en la condició humana, sinó a una decisió col·lectiva de "posada en comú", decisió que suposa una obligació col·lectivament decidida i organitzada de defensar, de mantenir, de desenvolupar el que ha estat posat en comú després d'una deliberació col·lectiva. Aquest principi del comú doblement articulats desemboca en un conjunt de proposicions polítiques que, per resumir-les, consisteixen a reinstaurar la societat, és a dir, a edificar noves institucions que es poden dir dels "comuns": comuns polítics territorials, comuns socioeconòmics productors de béns i de serveis i regits per regles de justícia social. El punt essencial per a nosaltres, i el que dóna el seu caràcter operacional a la política del comú, és que "comú" designa una realitat institucional. Podem i hem d'instituir arreu els comuns: aquesta és "l'essència" d'aquest principi polític, per reprendre la teva expressió.

► **NH: 2. Defenseu la política del comú com una forma revolucionària de lluitar contra el capitalisme al segle XXI. Perquè ara i què fa que la vostra proposta sigui diferent i revolucionària?**

Christian Laval: «Comú» no és una paraula que ens hem inventat. És el concepte polític que emergeix i circula en les lluites i les pràctiques alternatives més diverses per manifestar el que vincula pràctiques actuals, establertes i limitades, i una transformació completa de la societat i del món. En poques paraules, la política del comú articula una micropolítica i una macropolítica, fa d'enllaç entre un present i un futur. És, doncs, una política revolucionària ja activa, que ja treballa, que s'ha iniciat amb la lluita contra les polítiques neoliberals, enfocades cap a la norma de la competència i cap a la lògica de l'apropiació sense límits dels recursos, i que s'ha desenvolupat a mesura que s'experimentaven noves pràctiques democràtiques en les lluites o en les activitats econòmiques, socials o culturals més diverses. "Comú" designa, doncs, el principi de pràctiques polítiques, de lluites, d'experiències, d'institucions i de recerques que aspiren a passar en un món *després* del capitalisme. No és ni la comunió, ni la comunitat. És un principi de lluita. A la vegada, va dirigit contra l'apropiació de les institucions públiques per part de dirigents que han acaparat el poder en el seu benefici i contra l'apropiació econòmica dels recursos produïts per rígides oligarquies que s'enriqueixen de manera il·limitada.

► **NH: A Catalunya, com a molts altres llocs, tenim una llarga tradició d'autogestió i cooperativisme. Què aporta de nou la política del comú respecte aquesta tradició?**

Christian Laval: Els qui apelen al comú o als comuns s'inscriuen en una tradició d'autogovern que es manté i es renova de generació en generació. Des de "l'associació" dels primers socialistes del segle XIX fins a l'autogestió de la segona meitat del segle XX i passant per les cooperatives i els consells obrers, el socialisme més autèntic, concebut com a extensió del principi democràtic a l'activitat de producció i d'intercanvi, ha continuat viu, malgrat el desastre històric que ha representat el comunisme burocràtic d'Estat. La política del comú que s'està desenvolupant a Catalunya, com en moltes altres regions i països, és una ressurgència d'aquesta tradició, però en noves condicions històriques que exigeixen nous conceptes i veuen aparèixer noves pràctiques. Cada època respon als problemes del seu temps, en un marc particular, amb formes de pensament particulars. "Comú" és un terme que designa a la vegada una resistència a l'apropiació generalitzada pel capitalisme contemporani, sobretot en el domini dels coneixements, i un projecte d'autogovern que concerneix al camp de la producció, però que va molt més enllà: no es tracta només de la producció de les empreses o de la distribució dels béns, es tracta de l'organització de la vida social i de la supervivència del planeta. Per dir-ho breument, la política del comú conserva totes les exigències del socialisme de l'associació, de les cooperatives i dels consells obrers, però els supera, generalitzant el principi de l'autogovern a tota la vida política i social, i a totes les escales. Parlem d'autogovern (*self-government*) i no d'autogestió (*self-management*) expressament, ja que aquest últim terme fa pensar que només l'economia hauria d'experimentar una reinstitució democràtica. El principi del comú és transversal en el camp polític, econòmic, cultural i social.

► **NH: Parlaves abans de la necessitat d'edificar noves institucions a partir de pràctiques democràtiques. De fet, la política del comú sol definir-se com una democratització radical de la política a través de la creació d'institucions basades en l'autogovern de la ciutadania. Però, quin és el paper de l'Estat i de les institucions públiques en la política del comú?**

Christian Laval: L'Estat actual és oligàrquic, en dos sentits complementaris: serveix els interessos de les oligarquies, i és ell mateix controlat per una oligarquia burocràtica i política. És contra aquesta doble oligarquització del poder que ha de lluitar un govern que vol posar en marxa la lògica del comú. I no pot dur a terme aquesta lluita sense el suport de la ciutadania, dels assalariats i dels usuaris. En aquest sentit, l'Estat, i més en general les institucions públiques, han de ser profundament transformades segons el principi del comú. Les administracions i els serveis públics que duen a terme les decisions polítiques, ja sigui a nivell local, regional o nacional, han de ser elles mateixes democratitzades per la doble intervenció dels professionals, dels usuaris i dels ciutadans en el seu si, dins del seu propi mode de govern. És la condició, d'altra banda, per tal que aquestes administracions estatals i aquests serveis públics no esdevinguin un obstacle per a l'autogovern

dels treballadors i dels ciutadans. Més profundament i més radicalment, amb el comú es tracta de “sortir de l'Estat” i de la seva problemàtica infernal de la sobirania de l'Estat. Cap dels problemes que enfronten les nostres societats no pot ser resolt en el marc establert en els finals de l'Edat Mitjana pel sobiranisme estatal. Ja no es tracta, per tant, de multiplicar la forma Estat i aferrar-s'hi, es tracta de superar-la per la forma federació, només compatible amb la democràcia real. Podem i hem de lluitar per l'autonomia política real contra tots els dominis centralistes, però al mateix temps, cal treballar cap a la reconstrucció sobre bases igualitàries i solidàries amb enllaços federals amb altres regions i països.

► NH: Des del 2011 a Catalunya s'han multiplicat les iniciatives autoorganitzades per satisfer necessitats socials (els horts urbans, el moviment contra els desnonaments, les cooperatives de producció i consum d'energia, les xarxes comunitàries de Wi-Fi, les reivindicacions per a la remunicipalització de l'aigua, els centres comunitaris autogestionats, les iniciatives d'habitatge col·laboratiu, etc.). Tanmateix, no tots els ciutadans ni tots els barris tenen els mateixos recursos ni les mateixes capacitats per dur a terme aquestes pràctiques. ¿Com creus que la política del comú hauria de tractar aquests desequilibris per tal de garantir una provisió universal de serveis i polítiques públiques?

Christian Laval: El principi del comú mal entès podria fàcilment desembocar en la justificació de pràctiques del tipus *Not in my backyard* (NIMBY). A cadascú, el seu petit comú local; tal seria la perversió d'aquest principi. La teoria clàssica dels *commons*, la d'Elinor Ostrom per exemple, no responia clarament a aquest problema real. La seva aportació, ja ho he dit, tendeix a la relativa “desnaturalització” del comú, a la seva insistència en la institució. Però no indicava com superar una gestió dels recursos limitada en una comunitat tancada en ella mateixa a causa de l'escassetat dels recursos. I no deia tampoc com fer-ho per tal que les desigualtats d'aquests recursos siguin reduïdes o anul·lades entre les comunitats de *commoners*.

La resposta l'ha donada la mateixa pràctica del comú, i els casos que esmenteu a propòsit de Catalunya en són bons exemples. La política del comú només té sentit si és capaç de satisfer els drets fonamentals garantits per la llei. No és una regressió en relació a la doctrina de la universalitat dels serveis públics, n'és la forma de realització efectiva en tant que ja no és només l'administració estatal qui monopolitza la definició i controla tots els mitjans. És per això que, per dur a terme aquesta política del comú, moviments socials, institucions autogestionades i serveis públics (transformats en serveis comuns democràtics) es conjuguen i es donen suport mútuament. Una política d'habitatge, de transport, d'aigua, d'energia, de cultura o d'educació que obeeixi al principi del comú hauria de ser tal que les persones directament implicades i els professionals participessin en la seva elaboració, en la seva posada en marxa i en la seva validació social. Però tots els ciutadans, per la seva decisió democràtica, són responsables del seu caràcter igualitari i universal.

► **NH: Hi ha una tendència a identificar el comú amb el bé comú. Sovint, a més, el terme "bé comú" és entès com un interès col·lectiu, en contraposició amb l'interès general i l'interès individual. La política del comú s'inspira en aquest enfocament, o no?**

Christian Laval: El comú és un principi que dona coherència a la forma d'organització de l'activitat i el seu objectiu social. És en això que rau allò propi de la democràcia veritable: el bé comú, un terme tan vell com la filosofia política, no es decideix mai fora d'una deliberació col·lectiva sobre una base igualitària de tots els que esperen dur a terme una activitat que tindrà com a efecte reforçar la capacitat de reflexió, de decisió, de benestar, de gaudi estètic, no només dels actors directes de l'activitat, sinó de tota la societat. Parlar de "bé comú" sense dir qui i com ho decideix és la pitjor de les mistificacions. És així, d'altra banda, com l'Església i l'Estat, en el transcurs de la història occidental, s'han disputat el monopoli de la definició i de la realització del bé comú, en detriment de la veritable democràcia. De manera que cal malfiar-se de totes les paraules boniques sobre el bé comú quan no condicionen la seva definició i la seva posada en marxa per institucions i pràctiques democràtiques. És per això que el terme "bé comú" és problemàtic. Autoritza totes les eloqüències buides, el sentimentalisme sense conseqüències, i sobretot la manipulació política. Cal insistir-hi: el comú és un assumpte d'institució autènticament democràtica.

► **NH: T'has referit abans a Elinor Ostrom i la seva aportació neoinstitucionalista sobre els béns comuns entesos com a una categoria de recursos (*common pool resources*): els bancs de peixos, determinats boscos, el carbó, els camps petrolífers, les terres de pastura o alguns sistemes de regadiu... Creus que aquest tipus de béns han de tenir un paper especial en la política del comú?**

Christian Laval: L'expressió «bé comú» sofreix d'una irreductible ambigüïtat: tan aviat és utilitzada pels filòsofs en el sentit més antic del concepte, com és utilitzada per juristes i economistes, i aquest concepte designa llavors tota una altra cosa. En economia, i en la filiació amb la tradició jurídica, per "bé comú" s'entén un bé que no pot ser apropiat individualment, ja que és "imperceptible". En aquest sentit, «bé» designa una cosa que es posseeix o que s'aspira a posseir en base a certes qualitats que la predisposen a satisfer certes necessitats. Ara bé, el comú determina, sobretot, la dimensió d'allò indisponible i d'allò inapropiable. Per tant, el comú no pot designar tampoc un objecte de propietat: és més aviat allò que resisteix tant a tota classificació dels béns com a tota tipologia de les formes de propietat.

► **NH: Així, el comú no es pot associar a una determinada forma de propietat (ni pública ni privada). Tanmateix, quan parlem de la política del comú feu especial èmfasi en confrontar el dret d'ús i el dret de propietat. Què s'entén exactament pel dret d'ús i perquè és tan important per a vosaltres?**

Christian Laval: Parlar del comú és superar la lògica de l'apropiació i de la propietat. Això no vol dir, evidentment, que “tot és de tothom”. Seria permetre als depredadors apoderar-se dels recursos, dels béns, dels fruits de l'activitat per una mena de “dret del primer ocupant” que ja sabem com s'ha utilitzat en la conquesta colonial i en l'expulsió d'indígenes dels seus territoris. El comú no és la *terra nullius* del dret romà. De passada, notem la confusió que fan, de resultes de Garrett Hardin al seu famós article de 1968 “La tragèdia dels comuns”, tots els que volen veure en el comú uns recursos oberts a tothom, sense regles. El que han demostrat Elinor Ostrom i el seu equip de recerca és que una col·lectivitat es podia dotar de regles i d'institucions, és a dir, d'un dret permetent d'arreglar les pràctiques d'ús col·lectiu. La col·lectivitat d'usuaris o de *commoners* es constitueix justament a partir del moment en què es dota de les seves pròpies regles i dels mitjans per fer-les respectar. El comú no designa llavors el recurs mateix, natural o informatiu, sinó la institució de les regles d'ús del recurs, és a dir, les normes col·lectives que s'apliquen en la pràctica. El dret en qüestió no és un dret de propietat que pot ser negociat i cedit com qualsevol títol, sinó un dret d'ús que no pot ser negociat i ser cedit, ja que és no tant el que la col·lectivitat “posseeix” com el que la constitueix com a tal. El comú no és una propietat, sinó una pràctica; no és un “tenir”, sinó un “actuar”.

► **NH: La política del comú sorgeix per lluitar contra les injustícies globals, però ha de ser aplicada a nivell comunitari, i per tant a escala local. ¿Com es podria articular la política del comú a nivell internacional per assolir no només transformacions socials locals sinó també globals?**

Christian Laval: El principi del comú no és un principi localista, estrictament “comunalista”, únicament concernit per la institució de comuns territorials. El comú planteja immediatament el problema de les escales. Clàssicament, i és especialment veritat des de Proudhon, el marc de reflexió és “federatiu”. Amb Pierre Dardot hem reprès aquest marc teòric i jurídic de la federació pel nostre compte, sense subestimar les dificultats pràctiques de posada en marxa, que són considerables. Però només la forma federació ens sembla apta per substituir la forma Estat. En principi, la federació és la forma institucional que permet establir democràticament solidaritats entre les unitats que la componen i modes concrets d'universalització dels drets i serveis entre els ciutadans. És també per a nosaltres l'únic mitjà d'escapar a l'*estatcentrisme* i a les apories de la sobirania estatal-nacional. Per explicar-ho breument –però donem més pistes i elements al nostre llibre–, avancem que una societat regional, nacional, europea, mundial, pot ser reorganitzada políticament en federacions de comuns. És l'horitzó polític al qual cal lliurar-se, no demà sinó des d'avui, perquè urgeix. El clima és un bon exemple de les tasques polítiques del present. Es tracta de lluitar arreu del món perquè el clima sigui instituït com un comú cogovernat pels ciutadans del món a través d'institucions federals mundials dedicades a l'establiment de les normes mediambientals i al seu estricte respecte.

► **NH: A Barcelona, l'any 2015 Barcelona en Comú va guanyar les eleccions municipals i ara governa la ciutat. A Espanya, Podemos ha sorgit com una nova forma de fer política des de baix. Ara mateix, a Catalunya s'està creant un nou subjecte polític on aquestes noves organitzacions conflueixen amb ICV i EUiA, dos partits històrics de l'esquerra transformadora a Catalunya. Aquest nou subjecte polític aposta per la política del comú en el seu ideari. Què els recomanaries?**

Christian Laval: Tota l'esquerra europea i mundial té els ulls posats en l'experimentació democràtica que es desenvolupa a Espanya i sobretot a Catalunya. El concepte de "comú" ha adquirit un contingut d'una extrema densitat pràctica. El terme "partit" ha de ser, tanmateix, qüestionat: ¿en quin sentit En Comú pot ser un partit que no sigui com els altres, que es nega a ser aquesta mena de màquina de guerra centralitzada, completament estructurada per a la presa del poder? Com instituir aquest nou partit com un comú verdader? És un desafiament considerable, ja que li caldrà dominar, oposar-s'hi i superar tota una sèrie de tendències: aquelles sorgides del passat de l'esquerra, profundament marcada des de la fi del segle XIX per les grans organitzacions de masses jerarquitzades de la socialdemocràcia després pel model leninista del partit de revolucionaris professionals; però també les tendències produïdes per les institucions polítiques actuals, el camp de rivalitat dels partits, la centralització del poder, els processos oligàrquics i "expertocràtics" suscitats pels fenòmens de delegació i de representació, sense parlar de la personalització de la direcció política, que continua sent un perill major. Fer un partit que sigui realment "en comú" és, en qualsevol cas, una experiència històrica extremadament important, capaç de renovar tota la pràctica d'una esquerra europea i mundial avui completament esgotada.

